

"Mulle oli isegi tšau võõras" ehk vene õppekeelega põhikoolist eestikeelsesesse gümnaasiumi

Kristiina Praakli (Tartu ülikool)

Ettekande põhisõnumid

- Eesti õppekeelega gümnaasiumi valib **keeleliselt enesekindel**, enda **tulevikuplaanidest ja eesmärkidest teadlik noor**, eestikeelsesse kooli ei minda „niisama“.
- Keel on **mitmekesine nähtus** ning **varieerumine on keelele olemuslik joon**, mille teadvustamine ning mitmekülgne rakendamissoskus võiks olla **üldhariduskooli (aine)õppes selgemini positsioneeritud**.
- **Teadmised eri registritest, situatsioonipõhisest kasutusest, olukohastest keelelistest ressurssidest ja valikutest** on suhtluspädevuse kujundamisel kesksel kohal.
- **Õpetajate tegevusvõimekus ning õppemetoodilised valikud** loovad põhikoolis toimuvale õppimise raamid ning **kujundavad** õpilaste **keeleteadlikkust**, aga ka nende edasisi **koolivalikuid**.

Teoreetiline vaateveerg: rakendus- ja sotsiolingvistiline

Variatsioonism: keel on sotsiaalne nähtus, varieerumine on ühiskondliku struktuuri peegeldus (Labov 1972).

Interaktsionism: keel kui olukeskne, koostöine, situatsioonipõhine suhtlusvahend (Gumperz 1982).

Keel on olemuslikult mitmekesine, dünaamiline ning on pidevas muutumises (Dufva ja Pietikäinen 2009).

Varieerumine kui idiolektiline, sotsiaalne, paikkondlik ning situatsiooniline ressurss (Lappalainen 2004).

- Situatsiooniline varieerumine kui kõneleja keelekasutuse teadvustatud või teadvustamatu muutumine.
- Registrite äratundmine, ressursside kättesaadavus, sotsiaalsete normide tundmine.

Sotsiolingvistilised nähtused

ja nende rakendamine haridusmaastikul

„Lõpuks küsib meilt ka keegi mitte ei arva midagi Riigikogus“

- **Narratiivne lähenemine**; gümnaasistide suuliselt jagatud kogemuslood, refleksioon.
- **Gümnaasistide kogemused kui tähenduslikud diskursused**, milles kõnelejad konstrueerivad oma keelelist tegelikkust, norme ja väärtusi; annavad oma tähenduse; noored kui „teadjad“ ja eksperdid nendel teemadel (Jokinen jt 2016).
- **Intervjueerimine kui uute andmete ja teadmiste hankimise viis**; suulised individuaalintervjuud, teemaintervjuu.

Diskursusanalüüsi vahendid ja protseduur (Kalmus jt 2015, Jokinen jt 2016);

- kuidas ja millist keelelist tegelikkust konstrueerivad kõnelejad suuliselt kõneldud lugudes?
- millised diskursused nendega seoses avalduvad, st millest noored mingi teema all kõnelesid?

Intervjuutekstide lähilugemine, transkribeerimine (käsitsi);
terviklike mõtteliste üksuste temaatiline markeerimine,
kodeerimine ja kategoriseerimine.

3. Uurimisküsimus Koolikultuur Märksõnu: koolikultuur, tavad ja traditsioonid; kultuuri kogemine (teater, üritused, väliskäimine), ilukirjanduse ja meedia tarbimine.	3. Räägi, kuidas sa oled eestikeelses gümnaasiumis kohanenud? 3.1. Mis on sinu jaoks peamised erinevused vene õppekeelega põhikooli ja eesti õppekeelega gümnaasiumi vahel? 3.2. Mis vajas eesti õppekeelega gümnaasiumis enim harjumist? 3.3. Millega oli kerge harjuda? Mis ja kes aitas harjuda? 3.4. Millega sa pole tänini harjunud? 3.5. Räägi, kuidas on eesti õppekeelega gümnaasiumis õppimine sinu kultuurihuvisid mõjutanud? 3.6. Kui palju sa jälgid Tartu kultuurielu, mis keeles ja mis sündmustel osaled?
4. Uurimisküsimus Kooli toetus	4. Räägi, milles oleksid sina vajanud eesti õppekeelega gümnaasiumi astudes enim toetust? 4.1. Kuidas on kool (õpetajad, klassikaaslased, muu personal, sõbrad) aidanud sinul gümnaasiumis kohaneda? Mida on selleks tehtud? Kes on teinud? 4.2. Mida ei tehta, aga tuleks teha? 4.3. Mida peaks eestikeelne gümnaasium oma muu emakeelega õppijate kohta teadma? 4.4. Kuidas saaks vene õppekeelega põhikool oma õpilasi eesti õppekeelega gümnaasiumis õppimiseks paremini ette valmistada? 4.5. Kui peaksid andma teistele soovitusi, siis mida nad peaksid eesti õppekeelega gümnaasiumi kohta teadma?

Ettekandes on vaatluse all **viie 16-18-aastase emakeele või esimese keelena vene keelt** kõneleva gümnaasisti keelelised kogemused. Andmed on kogutud **suuliste individuaalintervjuudena** (a ´ 90 minutit, kokku 5t 30 min) 2023. a kevadtalvel, mis on hilisemas andmetöötamise etapis viidud kirjalikku vormi. Intervjueeritud gümnaasiste ühendab **põhihariduse omandamise järgselt õpingute jätkamine eesti õppekeelega gümnaasiumis Tartu linnas**, uues õppekeeles ning sotsiokultuurilises keskkonnas. 4

Eesmärk ja uurimisküsimused:

**Keeleline kohanemine,
suhtluspädevuse tajumine,
keeleteadlikkuse kujunemine/
kujundamine**

**1) Millised keelelised kogemused
pegelduvad gümnaistide kõneldud
lugudest, õppides eesti õppekeelega
gümnaasiumis?**

**2) Kuidas tajutakse keeleliste ressursside
kättesaadavust eri suhtlusolukordades?**

**3) Milliseid õpi- ja suhtlusstrateegiaid
rakendatakse?**

**4) Kuidas nähakse õppeasutuste pakutavat
tuge muu emakeelega õppijate toetamisel?**

Varasemaid uuringuid

Eesti ja vene õppekeelega koolide kultuurierinevused (Põder, Lauri 2019).

Õpilaste arengu ja koolivahetuse toetamine põhikoolides (Urmann, Remmik, Roos, Espenberg 2021).

Maria Erss (2023): vene õppekeelega koolide õpetajad ei toeta õpilaste tegevusvõimekust samal määral kui eestikeelsetes koolides. Õpilaste vaatest valitsevad õpetajate ja õpilaste vahel väga traditsioonilised hierarhilised suhted, mitmed haridusvaldkonna reformid pole koolidesse jõudnud.

Vene dominantkeelega üliõpilased akadeemilises õppes (Klaas-Lang, Koreinik, Rozenvalde 2022)

Üliõpilastöid: Annika Vorobjova (2021), Klaara Saar (2023)

Tagasivaade: esimene nädal gümnaasiumis

(1) (---) ma kujutasin ette et **kõik on eesti keeles** aga kui ma tulin nagu **minu jaoks oli see nii kuidagi ootamatu**.

(2) (---) see oli selline **täielik sukeldumine eestikeelsesesse keskkonda** kus ma **esimest korda kuulsin seda igapäevakõnet** kus on palju žargooni või võõrkeelseid sõnu ja õppisin neid kasutama noh noh enam-vähem võrdväärset tasemel. Ja ma sain sellest nendest siis mõne nädala möödumisel ka aru normaalselt (---)

(3) no **päris õppega ei olnud üldse raske** (---) ma ei tundnud midagi rasket (---) üks asi mis oli noh natuke stressi tekitav on see kui klassikaaslased veel enne kooli algust lõid selle **klassi tšäti Messengeris** ja seal rääkimine natuke nagu tekitas seda **stressi** (---) ma pidin (.) ma mõtlesin päris kaua oma sõnumite üle et saada aru, kas ma tegin mõne vea (---)

Kohtumine keelevariantidega

Hääluskujud, kõnekeel, tähtisuhklus

(1) aga meil oli raske see et nagu **eestlaste diktsioon ei ole see**, mis meie põhikoolis et nagu meie õpetajaid kes räägivad eesti keeles (.) nad hääldavad kõik nagu nagu suurepäraselt vaatasime et siin tuleb ka seesama aga tegelikult ei (---)

(2) ja no mis on oli mi- mitte hästi raske või või ja see nagu **kuidas eesti keel kõlab (.) kuidas nagu päris eestlased räägivad (.)**

(3) eesti keeles (.) **no oli raske aru saada slängist nagu et paljud noored räägivad slängis** nagu vene keeles ma ei räägi slängis aga eestlased räägivad (.) ja **kui nad kirjutavad midagi tähtis (.)** siis ma ei saa aru nagu mida nad tahavad või (naerab) ei (.) praegu ma juba saan aru (.)

„Kui nad ütlevad
sulle **tšau**, siis sina
oled nagu nende
sees või sina oled
nende sõber (.) et
see ei ole nagu
ametlik *tere*“

(1) aa **ma ei teadnud et hei** on ka minu arust see on mingi kas soome keeles on mingi sarnane sõna või mingi **hoi** või

(2) (---) no see on tegelikult nagu **tšau**, mitte selline kuidagi teisiti nad nagu räägivad (---) ja siis ma guugeldasin ja üldse esimest korda mulle kirjutasid **tšauki** (---) kas mis keel see on üldse

(3) mingi **nohh** (.) **jahh** (.) **tsauu** (naerab) (---) ma ei teadnud kirjutavad nagu **tšau** või **tšauki** (...) mina nagu (.) mida see tähendab (.) siis ma võtan mingi sõnaveebi (.) siis vaatan mis see tegelikult (.) **tšau** (.) nagu see tähendab nagu see itaaliakeelne sõna (naerab) ja veel midagi et nad ütlevad mitte **tere hommikust** vaid **hommik** (---) ja ma ei saa lihtsalt vene keeles niimoodi öelda (.) et **hommik** et nagu see ei kõla normaalselt (naerab).

(4) (---) nagu eksamiks me (valmistusime) ei saanud neid sõnu kasutada ja siis me neid ei õppinud (.) või aa jaa (.) nad ütlevad mitte **jah** vaid mingi **japp**

(5) me ju kuulsime ainult oma õpetaja keelt (---)

**Ressursside valiku
~~kättesaadavus~~
ebakindlus
suhtlusolu-
kordades**

**info üleküllus,
valikute tegemine**

(1) meie bioloogiaõpetaja ta nagu suhtleb meiega nagu sõpradega (.) no ta on mees (.) ei ole nagu vana (.) ta on noor (.) ta mingi kirjutab hei hoi (.) mina nagu (.) siis ma sain aru et see on mingi tervitus ja tema nagu selle sõnumi põhjal ma õpin (naerab) uusi sõnu (naerab)

(2) et see ka nagu (.) ei mulle meeldib (.) ma kirjutan temaga ka oma uurimistööd (.) ja ta tal mõnikord (.) ütleb mulle **tšau** (.) mõnikord nagu **teerrre hommikust** (.) okei **ütleb minu nime**, aga **ta ka selle pika nime järgi** ja no kuidas ma saan aru (.) ta nagu (.) **kuidas ma saan aru kas ma suhtlen nagu sõbraga või nagu õpetajaga.**

**Tähelepanekuid
eesti keele
kasutuse
muutumise kohta:
keelekasutus on
kõnekeelsem,
keele kasutusala
laienenud**

(1) no ikka **kõik need kõnekeelsed väljendid** mida kasutavad klassikaaslased, et need tulid ka minu keelde (---) **ma rohkem nagu imeteerin teiste kõnet ja kasutan neid kõnekeelseid sõnu** mida kasutavad inimesed minu ümber.

(2) no näiteks see **tegelt** või **põmst** või sellised asjad lihtsalt et nagu parasiitsõnad aga võib-olla mitte nii otseselt parasiitsõnad lihtsalt et **mis nagu teevad keelt võib-olla natuke rikkamaks.**

(3) et muidu ma räägiksin rohkem sellise nagu ametliku keele taolist **keelt** no ja kirjutades Messengeris ka päris palju selliseid lühendeid mida kasutatakse igapäevaselt, et **ma hakkasin neid ka kasutama lihtsalt sellepärast et see on kiirem ja lihtsam** kui tervete sõnade välja kirjutamine (---)

(4) aga mida märkasin kui mingit uudist siis **ma varem guugeldasin midagi vene keeles siis praegu mul tuleb kuidagi automaatselt eesti keeles** (---) ei ei tõlgi midagi

**Suhtlus- ja
õpistrateegiad:
vajadustest
teadvustamine,
koostöö,
jälgendamine,
tõlkimine, kirjaliku
eneseväljenduse
eelistamine**

(1) ma ei teagi (.) **vaatan mida teised teevad (.) palun ennast parandada** aga eestlased ju ei paranda kui just väga ei palu.

(2) ei ma kirjutasin kõik eesti keeles, sellepärast et see õpetaja kontrollib seda konspekti ja ma ei saa saata talle vene keeles. Aga mul oli niimoodi et ma **pildistasin ja nagu Google Translate mis nagu fotode järgi võib ka tõlkida** siis ma lihtsalt pildistasin (.) see tõlkis ja mina kuidagi kas kirjutasin lühemalt või need laused.

(3) aga no olid ka probleemid, et ma ei saanud kuidagi ma ei tea **mingeid konspekte kirjutada, kusjuures ümbersõnastamine mingi lühendamine** siis ma ei teadnud, kuidas ma seda panen kirja (.) oli hästi raske.

(4) no ikka eesti keeles (konspekteerin) ja **need asjad mida öeldakse seda ongi lihtsam kirja panna et mitte peas hakkama tõlkima (.)** sest tegelikult kui ma olen koolis siis ma mõtlengi eesti keeles ja vastan ja kirjutan eesti keeles (.)

(5) (---) **et okei sa võid seda ülesannet mitte teha sest sa võib olla ei oska seda nii hästi** aga et ikkagi et oleks see et kõik peaksid tegema ja sa (.) **see lihtsalt motiveeribki sind natuke rohkem panustama et olla samal tasemel.**

Eesti keel on põnevam kui eesti keel (võõrkeelena)

(1) aa jah (.) **hästi palju me räägime** nagu midagi **analüüsime** (.) et **põhjendame** midagi ja mulle väga meeldib see et meil oli mingi kirjand (.) arutlev kirjand ja meid **õpetati kuidas üles ehitada** (.) **argumenti** (.) see tegelikult oli no nii huvitav /.../

(2) et siin on pigem selline **analüüs ja arusaam** (.) aga lihtsalt nagu võõrkeelena sa nagu õpid keelt nagu sõnu (.) sõnavara (.) grammatikat ja nii edasi.

Pöördumised

sõprus, distants, hierarhiad, viisakus

(1) no need hierarhia poolest (---) **eesti koolis natuke hägusamad on need piirid**, et õpetaja ja õpilase vahel on (.) nad ei pruugi olla nagu lähedasemad kui vene koolis (.) aga lihtsalt see et (.) noh tänu võib olla sellele pöördumisele ka et kui **sa ütled oma õpetajale sina et siis see nagu natuke võrdsustab teid**.

(2) no ma ütleks et eestlased ise ei saa aru mis neil toimub (naerab) sest **mõned õpilased pöörduvad iga õpetaja poole sina ja mõned õpetajad pöörduvad kõigi õpilaste poole teie** ja see ongi al- alati see kahtlus kas ma ütlen sina või teie ja või kas mulle öeldakse (sina või teie). isegi kui mulle öeldakse ja mulle öeldakse sina või öeldakse teie siis ma ei tea kuidas nagu (.) no okei kui öeldakse teie siis ma vast ütlen vastu ka teie sest **see on nagu lihtsalt see lugupidamisega** (---)

mitte kõik õpetaja ei ütle kohe kuidas nad tahavad et nende poole pöördutakse ja natuke raske on isegi nendega kes tahavadki et sa ütleksid sina (.) **see on minu jaoks lihtsalt väga raske** sest **vene põhikoolis on see nagu distants** (- - -) (.) jaa **jahh eestikeelses keskkonnas on (seetõttu?) natuke raskem**.

(3) (---) kui õpilase poole pöördutakse teie ja ta vastab sina (.) see on natuke **veider** (.) aga noh jah tekitab tunde et see **õpilane on natuke ebaviisakas** aga see väga palju ei häiri (---)

(4) noh see tundub ikkagi natuke (.) veider (---) **eesti keeles vist ei pöördutagi vist isegi õpetaja poole nime pidi vaid perekonnanime pidi** (---)

Sotsiaalsus ja omavahelised suhted

(1) (---) meil oli natuke tihedamalt (...) sõprussuhted (.) või isegi lihtsalt suhted isegi kui klassikaaslaste ei olnud su sõber sa ikkagi rääkisid temaga tihedamini kui siin võib olla eesti koolis.

(2) (---) ma ei tea ma ei ütleks, et see on eriti nagu teistsugune (.) võib olla just see et ee **eestikeelses koolis või eesti kultuuris koolis ei ole (...) nii nagu tavapärane et et terve klassiga minnakse kuhugi pärast tunde** või no mitte terve klassiga aga lihtsalt et kui üks suur grupp (---) **see klass on rohkem nagu killustund.**

(3) eee vene (.) no meie põhikooli klassist enam-vähem kõik suhtlesid omavahel ja siin ei ole nii palju et mu minu klassis on ka päris mitu inimest kellega ma ei ole (.) ma ei tea paar korda kolme aasta jooksul rääkinud (---)

(4) vene koolis teab isegi garderoobitädi kes sa oled ja kuidas sul läheb (naerab)

(5) vähem vist on kallistamist tüdrukutel (naerab)

(6) noh eestlased võib-olla natuke rohkem austavad seda või neid eesti tähtpäevasid et see iseseisvuspäev aga nagu see väga palju ei tulegi (---) ka meie koolis tähistasime kõiki eesti pühasid (.) jah (.) no võib olla need algselt **usklikud päevad** nagu vastlapäev ja sellised **on vene koolis natuke rohkem esile tõstetud** (---)

Mida peaks eesti õppekeelelega gümnaasium teadma?

(1) (---) kõik **õpetajad** nagu **saavad aru sellest olukorrast**.

(2) (see on tegelikult) et **mõned õpetajad ei oska vene keelt**.

(3) See on tema **pigem isiklik probleem** või (naerab) no kuidas ma ütlen et kui ma läksin (KOOLI NIMI) ma teadsin kuhu ma lähen et nu ma teadsin et see tuleb hästi raske.

(4) Nagu inimene kui ise läheb (.) mingi gümnaasiumi et **ta peab nagu mõelda selle peale et no see on tegelikult raske** (...) kas ta saab hakkama või ei saa.

(5) aga no võib olla see et lihtsalt õpetajatele teadmiseks, et need kes tulevad vene vene koolist ei taha eriti (.) võib olla (.) või noh **mina vähemalt isiklikult ei tahaks, et minu suhtutakse nagu mingi võõrkeelsest koolist olevasse inimesse** vaid see olekski lihtsalt noh samasugune õpilane või nagu teised ja **et ei eristaks kuidagi neid** (---)

Mida peaks vene õppekeele põhikool ennetavalt tegema?

(1) Võib olla **lihtsalt julgustada** et (õpilased?) julgeksid tulla eestikeelsesse keskkonda (.) sest see ei ole päriselt mitte sugugi hirmus ja harjub mõne kuuga ära.

(2) Lihtsalt kuidagi rohkem nagu **edendada või motiveerida reklaamida** neid **eestikeelseid koole** sest tegelikult päris paljud läksidki meil venekeelsesse gümnaasiumi sellepärast et **nad kartsid et nad ei suuda eesti keeles õppida**.

(3) Nii et (.) lihtsalt (.) see **julgustamine** et no ja võib-olla kuidagi natuke rohkem **ette valmistada** ka selleks et ollagi kogu aeg selle sees eestikeelses keskkonnas et võib-olla mingid koolivälised projekt, kus saaks nagu rohkem eestlastega koos olla.

(4) (---) Jaa no võib olla (.) **arvestada sellega** et tuleb släng ja **mitte kõik saavad sinust aru** (---) ja see aktsent et et see on ikkagi (---)

Vastamata küsimused

- Mida saab päriselt teha selleks, et vene õppekeelega põhikooli lõpetanu julgeks edasiseks haridusteeks valida eesti õppekeelega gümnaasiumi?
- Millised võimalused on vene õppekeelega põhikoolil õpilaste mitmekeelsuse ning keeleteadlikkuse toetamisel?
- Millist teadmist ja toetust vajab eestikeelne kool?

Kirjandus

Dufva, Hannele; Pietikäinen, Sari 2013. Moni-ilmeinen monikielisyys. Puhe ja kieli, 29(1), 1–14.

Erss, Maria 2023. Erss, Maria (2023). Comparing student agency in an ethnically and culturally segregated society: how Estonian and Russian speaking adolescents achieve Agency in School. Pedagogy Culture and Society, 1–23. DOI: [10.1080/14681366.2023.2225529](https://doi.org/10.1080/14681366.2023.2225529)

Gumperz, John 1982. Discourse Strategies. Cambridge University Press.

Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi; Suoninen, Eero 2016. Diskurssianalyysi. Vastapaino.

Kalmus, Veronika 2015. Diskursusanalüüs. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <http://samm.ut.ee/diskursusanalyys>

Klaas-Lang, Birute, Koreinik, Kadri; Rozentalde, Kerttu 2023. Viisakalt koolist ülikooli: milliseid suhtluskultuuri eripärasid märkavad vene dominantkeele üliõpilased? ESUKA-JEFUL, 14 (2), lk 187–211.

Labov, William 1972. Sociolinguistic patterns. (Conduct and Communication, 4.) Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Lappalainen, Hanna 2004. Variaatio ja sen funktiot. SKS: Helsinki.

Pietikäinen, Sari; Mäntynen, Anne 2019. Kurssi kohti diskurssia. Vastapaino.

Põder, Kairi; Lauri, Triin 2019. Eesti ja vene kooli kultuurierinevustest. – Postimees, 19. märts.

Saar, Klaara 2023. Eesti ja Ukraina õpilased ühisel koolikeskkonnas Vene-Ukraina sõja ajal: Eesti laste vaade. Tartu ülikooli haridusteaduste instituudi bakalaureusetöö.

Urmann, Helen; Remmik, Marvi; Roos, Liana; Espenberg, Siim 2021. Õpilaste arengu ja koolivahetuse toetamine erinevat tüüpi põhikoolides. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE.

Vorobjova, Annika 2011. Mitmikidentiteediga õpilane eesti õppekeelel gümnaasiumis – märkamine, toetamine ja kultuurilise eripäraga arvestamine ühe gümnaasiumi näitel. Tartu ülikooli haridusteaduste instituudi magisträtöö.